

DÁMASO RUIZ-JARABO COLOMER

FŐTANÁCSNOK INDÍTVÁNYA

Az ismertetés napja: 2006. november 8.¹

I – Bevezetés

1. „Ez a háború hosszan elhúzódott, és annak során annyi sorscsapás érte Görögországot, mint még soha: soha azelőtt ennyi várost nem hódítottak meg és romboltak le [...]; sohasem voltak ilyen gyakoriak a száműzések és a vérengzések [...]”. Így írta le Thuküdidész a peloponnészoszi háborút az i.e. V. században,² világosan bemutatva a háborús konfliktusok okozta azon katasztrófákat, amelyek a legyőzötteket éppúgy sújtják, mint a győzteseket.

2. A különböző művészeti ágak is megörökítették az összecsapások pusztító hatásait. Goya 1810 és 1820 között elkészített, nyolcvankét darabból álló, „A háború borzalmai” című híres képsorozata a háborúsodást, a bűntetteket, a kínzásokat és azoknak az egyénre gyakorolt következményeit mutatják be; pesszimizmussal átitatott keserű tanúbizonyságai a kornak, amelyek a

társadalom erőteljes pacifista beállítottságú krónikáját képviselik. „A május 3-i kivégzések”, amely szintén Goya festménye, vagy Picasso „Guernicá”-ja szintén azokat az érzéseket mutatja, amelyeket e zseniális festőművészekben ezek a háborúk megsemmisítő és pusztító támadásaikkal kiváltottak.

3. Évekkel később, 1859-ben, a svájci emberbarát, Henri Dunant keresztül vágott Lombardián, amely akkoriban vérben és füstben úszott, megérkezett Solferinóba, egy véres csatát követően, és elborzadva látta a több ezernyi sebesült katonát, akik megcsonkítva, segítség nélkül, elhagyva heverték a földön, biztos halálra ítélve. E szörnyű látvány hatására született meg később a Vöröskereszt megalapításának gondolata.

4. A jog területét sem kímélték meg a fegyveres konfliktusok gyászos következményei. Az alapeljárásbeli ügyben több görög állampolgár indított keresetet országa valamely bíróságánál olyan indítékkal, hogy Németország nyújtson kárpótlást azokért a károkért, amelyeket hadserege a második világháború egyik tragikus epizódja során okozott.

1 – Eredeti nyelv: spanyol.

2 – Thuküdidész: *A peloponnészoszi háború története*, I-23. o., Alianza Editorial, Madrid, 1989.

5. Az Efeteio Patron (Patras fellebbviteli bírósága) azzal a kérdéssel fordul a Bírósághoz, hogy ez a jogvita *rationae materiae* a Brüsszeli Egyezményként ismert, a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról és a határozatok végrehajtásáról szóló, 1968. szeptember 27-i Brüsszeli Egyezmény³ hatálya alá tartozik-e; emellett arra is szeretne választ kapni, hogy az államok joghatóság alóli mentessége összeegyeztethető-e az említett egyezmény rendszerével.

„Ezen egyezményt polgári és kereskedelmi ügyekben kell alkalmazni a bíróság jellegére való tekintet nélkül. Ez az egyezmény nem terjed ki különösen az adó-, vám- vagy közigazgatási ügyekre.

Ez az egyezmény nem vonatkozik:

6. A kérdések előterjesztésének jogalapja – az EK 234. cikke – téves, mivel a Bíróságnak az egyezmény értelmezésével kapcsolatos illetékessége nem ebből a rendelkezésből, hanem az 1971. június 3-i jegyzőkönyvből⁴ következik. A tévedés azonban egyáltalán nem releváns, hiszen ahogyan arra a német kormány is emlékeztet, a jegyzőkönyv 2. cikke engedélyezi az Efeteio számára, hogy az egyezmény értelmezésével kapcsolatban előzetes döntéshozatali kérelmet terjesszen elő.

1. természetes személyek személyi állapotára, jog- és cselekvőképességére, házassági vagyoni jogra, végrendeletre és öröklésre;
2. csődeljárásra, kényszeregyezésre és hasonló eljárásokra;

3. szociális biztonságra;

II – Jogi háttér

7. A Brüsszeli Egyezmény „tárgyi hatálynak” meghatározása az 1. cikkből álló I. címben található, amely a következőkről rendelkezik:

4. választott bírászkodásra.”

8. A „joghatóságról” szóló II. cím 2. cikkének (1) bekezdése megállapítja azt az alapelvet, amely szerint a „valamely tagállamban lakóhellyel rendelkező személy, állampolgárságára való tekintet nélkül, az adott tagállam bíróságai előtt perelhető”, az egyezményben előírt kivételekre is figyelemmel.

3 – HL 1972. L 299., 32. o., egységes szerkezetbe foglalt változat: HL 1998. C 27., 1. o.

4 – A polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról és a határozatok végrehajtásáról szóló, 1968. szeptember 27-i Brüsszeli Egyezménynek a Bíróság általi értelmezéséről szóló jegyzőkönyv (HL 1975. L 204., 28. o.; egységes szerkezetbe foglalt változat: HL 1998. C 27., 28. o.).

9. E kivételek között szerepel az 5. cikkben foglalt „különös joghatóság”, amely a követzőkre terjed ki:

„Valamely tagállamban lakóhellyel rendelkező személy más tagállamban perelhető:

[...]

3. jogellenes károkozással, jogellenes károkozással egy tekintet alá eső cselekménnyel, vagy ilyen cselekményből fakadó igénnyel kapcsolatos ügyekben annak a helynek a bírósága előtt, ahol a káresemény bekövetkezett vagy bekövetkezhet;

4. büntetőeljárás alapjául szolgáló cselekményen alapuló polgári jogi kártérítés vagy az eredeti állapot helyreállítása iránti igény tekintetében azon bíróság előtt, amely a büntetőeljárásban eljár, amennyiben az említett bíróság saját joga alapján a polgári jogi igény elbírálására jogosult;

[...]

10. E rendelkezéseket a II. cím („Elismerés és végrehajtás”), a IV. cím („Közkirát és perbeli egyezség”), az V. cím („Általános rendelkezések”), a VI. cím („Átmeneti rendelkezések”), a VII. cím („Más jogi aktusokhoz való viszony”) és a VIII. cím („Záró rendelkezések”) egészíti ki.

11. Indokolt megjegyezni, hogy a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, 2000. december 22-i 44/2001/EK tanácsi rendelet⁵ a Brüsszeli Egyezmény helyébe lépett, amellyel lényegében megegyezik, bár az új rendelkezések az alapeljárásbeli ügyben nem alkalmazandók.

III – A tényállás, az alapeljárás és az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések

12. Lechouritou asszony és más személyek keresetet indítottak Németország ellen a Polymeles Protodikeio Kalavriton (a kalavritai elsőfokú bíróság) előtt azzal a kéréssel, hogy nyújtson kárpótlást a Wehrmacht katonái által a második világháborúban Görögország megszállása során 1943. december 13-án Kalavritá-ban elkövetett mérszárlások okozta anyagi, erkölcsi és pszichológiai károkért⁶.

5 – HL L 12., 1. o.

6 – Az 1944. június 10-én Distomóban tapasztalt hasonló eseményekre hivatkozva 257 görög állampolgár indított keresetet Németország ellen, amelyben foglalt kereseti kérelemnek 1997. október 30-i ítéletében a livadi elsőfokú bíróság helyt adott. Ezt az ítéletet a görög legfelső bíróság 2000. május 4-i határozatában megerősítette, de az igazságügyi miniszter előzetes engedélyének hiányában – amelyet a polgári perrendtartás 923. §-a megkövetel – végrehajtása elmaradt. A felperesek ezt követően az ügyet az Európai Emberi Jog Bíróság elé terjesztették, amely a Kalogeropolou és társai kontra Görögország és Németország ügyben hozott, 2002. december 12-i ítéletében (*Ítéletek és Határozatok Tára*, 2002-X) megvizsgálta az államok mentessége, valamint az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről szóló európai egyezmény közötti kapcsolatot, és megállapította, hogy a görög jogszabályokban foglalt korlátozások arányosak voltak. Ezen előzetes döntéshozatalra utalás esetében a német kormány észrevételei figyelembe veszik a szóban forgó ügy által annak idején kialakult diplomáciai válságot.

13. A 70/1998. sz. ítéletében a fent említett bíróság úgy értékelte, hogy a polgári perrendtartás 3. cikkének (1) bekezdésével összhangban nem volt joghatósága a jogvita eldöntésére, amit azzal indokolt, hogy a tagállam joghatóság alóli mentességet élvez.

15. Az Anótato Eidikó Dikastírió, 2002. szeptember 17-i 6/2002. számú határozatában megállapította, hogy „a nemzetközi jog fejlődésének jelenlegi szakaszában továbbra is fennáll az az általánosan elfogadott szabály, hogy egy állam érvényesen nem perelhető egy másik állam bírósága előtt semmilyen olyan kéresemény helyreállításért, amely a megkeresett bíróság államának területén következett be, és ahol a szerződő állam fegyveres erői valamilyen módon érdekelték, akár háború, akár béke idején.”

14. A felperesek fellebbezést nyújtottak be az Efeteio Patronhoz, amely 2001. január 12-én az eljárás felfüggesztésére irányuló határozatot fogadott el, hogy az Anótato Eidikó Dikastírió (különleges legfelső bíróság) határozzon arról, hogy az államok mentességéről szóló, 1972. május 16-án Bázelen, Görögország részvétele nélkül aláírt európai egyezmény⁷ 11. cikke, amely a kiváltságokkal rendelkező állam területén valamely ottani elkövető által elkövetett jogsértő cselekmények esetében mentesség alóli kivételt ír elő, általánosan elfogadott nemzetközi jogi norma-e, továbbá arról, hogy a szóban forgó mentesség a nemzetközi szokásjognak megfelelően kiterjed-e az olyan károk helyreállítására, amelyeket fegyveres összecsapások következtében, a konfliktusokban és a hadműveletekben részt nem vevő, valamely konkrét csoporthoz és valamely konkrét helységhez tartozó személyek szenvednek el.

16. Az Efeteio Patron, amelyet az Anótato Eidikó Dikastírió⁸ határozata ugyanúgy köt, mint bármely más görög bíróságot, az Európai Unió tagállamainak közjogával kapcsolódási pontot állapított meg, és az eljárást felfüggesztette, azért, hogy a következő előzetes döntéshozatali kérdésekkel forduljon a Bírósághoz:

„1) A Brüsszeli Egyezmény 1. cikke értelmében az Egyezmény hatálya alá tartoznak-e azok a kárpótlási eljárások, amelyeket természetes személyek indítottak valamely szerződő állammal – mint annak fegyveres erői cselekményeiért vagy mulasztásaiért felelős személlyel – szemben, amennyiben a kérdéses cselekményekre és mulasztá-

7 – Az Európa Tanács keretében megkötött, 1976. június 11. óta hatályos egyezmény, amely Ausztriát, Belgiumot, Ciprust, az Egyesült Királyságot, Hollandiát, Luxemburgot, Németországot és Svájcot kötelezi. Ugyanebben az időpontban kiegészítő jegyzőkönyvet nyitottak meg aláírásra, amely 1985. május 22. óta hatályos, és Ausztriát, Belgiumot, Ciprust, az Hollandiát, Luxemburgot, és Svájcot kötelezi. A szöveg és annak megerősítései az Európa Tanács weboldalán érhetők el: <http://www.conventions.coe.int/Treaty/fr/Treaties/Html/074.htm>.

8 – A görög alkotmány 100. §-ának (4) bekezdése, összefüggésben az Anótato Eidikó Dikastírió-ra vonatkozó törvénykönyv 54. §-ának (1) bekezdésével, amelyet a 345/1976. törvény (FEK A' 141) 1. §-a vezetett be.

sokra a felperesek lakóhelye szerinti államnak az alperes által indított támadó háború következtében történt katonai megszállása során került sor, és azok nyilvánvalóan ellentétesek a háború jogával és egyben emberiség elleni bűncselekményeknek tekinthetők?

német kormány és a Bizottság képviselői szóbeli észrevételeket tettek.

V – Az első előzetes döntéshozatali kérdés elemzése

- 2) Összeegyeztethető-e a Brüsszeli Egyezmény rendszerével az, hogy az alperes állam a mentességére hivatkozhasson, ami igenlő válasz esetén azzal a következménnyel járna, hogy az Egyezmény alkalmazhatatlanná válna az alperes fegyveres erői olyan cselekményeinek és mulasztásainak vonatkozásában, amelyekre az Egyezmény hatályba lépése előtt, nevezetesen 1941 és 1944 között került sor?”

19. Az Efeteio Patron azzal a kérdéssel fordul a Bírósághoz, hogy a valamely szerződő állam ellen a megszálló fegyveres erők által fegyveres konfliktus során okozott károkért történő kárpótlás iránt magánszemélyek által indított keresetek a Brüsszeli Egyezmény hatálya alá tartoznak-e, amely, ahogyan 1. cikke is tartalmazza, a „polgári és kereskedelmi ügyekre” vonatkozik.

IV – A Bíróság előtti eljárási szakasz

17. Az alapeljárás felperesei, a holland, a lengyel, a német és az olasz kormány, valamint a Bizottság írásbeli észrevételeket tett a Bíróság Alapokmányának 23. cikkében meghatározott határidőn belül.

18. A tárgyalás során, amelyre 2006. szeptember 28-án került sor, a felperesek, a

A – A „polgári és kereskedelmi ügyek” fogalma

20. Az egyezmény, más nemzetközi szövegek hagyományát átvéve⁹, azok konkrét

9 – A polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról és a határozatok végrehajtásáról szóló egyezményre vonatkozó jelentésben (HL 1979. C 59., 1. o.) P. Jenard kifejti, hogy a tervezet kidolgozásával megbízott szakértői bizottság ebben a kérdésben a meglévő egyezmények módszereire hagyatkozott. A jogelméletben ugyanezt a tézist Droz, G.A.L., *Compétence judiciaire et effets des jugements dans le marché commun (Etude de la Convention de Bruxelles du 27 septembre 1968)*, Librairie Dalloz, Párizs, 1972, 33. o. is osztja. Darmon főtanácsnok hasonlóképpen vélekedik a Sonntag-üggyel kapcsolatos indítványának 19. pontjában, amelyre az alábbiakban visszatérünk; a 20. pontban megállapítja, hogy „bilaterális keretek között ritka esetben készül kimerítő felsorolás a polgári, illetve a kereskedelmi jog hatálya alá tartozó ügyekről”.

tartalmi nehézségeinek elkerülése érdekében¹⁰ nem határozza meg, hogy mi értendő „polgári és kereskedelmi ügyek” alatt; csak arra szorítkozik, hogy azt negatívan körülírja, ami az „igazságszolgáltatás jellegének”¹¹ minden hatását elveszi. Az ítélezési gyakorlat azonban megállapította, hogy: (1) a fogalom önálló jellegű; és (2) kizárja a *iure imperii* jogi aktusokat.

1. A fogalom önálló jellege

21. Az 1991. július 25-i határozat alapját képező Rich-üggyel¹² kapcsolatos indítványában Darmon főtanácsnok kiemeli, hogy az egyezmény értelmezése számos nehézséget vet fel, mivel az e téren fellelhető szabályok összetettsége az egyes nemzeti jogokban pontosan meghatározott, de gyakran egymástól eltérő fogalmak használatával társul, aminek következtében a Bíróság sokszor arra kényszerül, hogy annak önálló értelmezést adjon.

22. Ez történt a „polgári ügy” fogalmával¹³ is, amelyet az 1976. október 14-i LTU-ügyben hozott ítélet¹⁴ olyan önálló fogalomnak minősített, amelyet nemcsak az egyezmény célkitűzéseire és rendszerére, hanem a nemzeti jogrendszerek összességéből következő alapelvekre is figyelemmel kell értelmezni – anélkül, hogy valamely érintett állam belső jogára utalás elegendő lenne, mivel *rationae materiae* a meghatározás célja „az abból következő jogok és kötelezettségek egyenlőségének és egységességének [...] biztosítása a szerződő államok és az érdekelt személyek számára” (3. pont)¹⁵.

23. Ezt a meghatározást más ítéletek is átvették, például a Bavaria Fluggesellschaft és Germanair kontra Eurocontrol ügyben 1977. július 14-én hozott ítélet¹⁶ 4. pontja, a Gourdain-ügyben 1979. február 22-én hozott ítélet¹⁷ 3. pontja, a Rüffer-ügyben 1980. december 16-án hozott ítélet¹⁸ 7. és 8. pontja, a Sonntag-ügyben 1993. április 21-én hozott ítélet¹⁹ 18. pontja, a Baten-ügyben 2002. no-

10 – Desantes Real, M., *La competencia judicial en la Comunidad Europea*, Ed. Bosch, Barcelona, 1986, 79–80. o.

11 – A nemzetközi jog tendenciáit követte: „a polgári és kereskedelmi ügyek” kifejezések nagyon tágan értelmezendők, és nemcsak a polgári és kereskedelmi bíróságok hatáskörébe tartozó ügyeket foglalják magukban, különösen az olyan országokban, ahol közigazgatási bíróság is létezik, *Conférence de la Haye de Droit international privé, Actes et Documents de la quatrième session (mai-juin 1904)*, 84. o.

12 – C-190/89. sz. ügy, EBHT 1991., I-3855. o.

13 – Más fogalmak is önálló jellegűvé váltak, így például a Brüsszeli Egyezmény 5. cikkének (1) bekezdésében szereplő „szerződéses ügy” fogalma a Bíróság 34/82. sz. Peters-ügyben 1983. március 22-én hozott ítéletének [EBHT 1983., 987. o.] 9. és 10. pontjában; a 9/87. sz. Arcado-ügyben 1988. március 8-án hozott ítéletének [EBHT 1988., 1539. o.] 10. és 11. pontja; a C-26/91. sz. Handte-ügyben 1992. június 17-én hozott ítéletének [EBHT 1992., I-3967. o.] 10. pontja; a C-51/97. sz. Réunion européenne és társai ügyben 1998. október 27-én hozott ítéletének [EBHT 1998., I-6511. o.] 15. pontja; és a C-334/00. sz. Tacconi-ügyben 2002. szeptember 17-én hozott ítéletének [EBHT 2002., I-7357. o.] 35. pontja.

14 – 29/76. sz. ügy [EBHT 1976., 1541. o.].

15 – Az ügyhöz kapcsolódó indítványának 2. pontjában Reischl főtanácsnok úgy véli, hogy a kérdés megítélése messze áll attól, hogy egyenes legyen, mivel a jogelmélet és a nemzeti ítélezési gyakorlatok eltérő javaslatokat szolgáltatnak; ennek ellenére tiltakozik az önálló jelleg tézise ellen, amely – noha számára „rendkívül csábítónak” tűnik – véleménye szerint „komoly kifogásokba” ütközik, és azt javasolja, hogy a végrehajtandó határozat szerinti állam jogára érdemes hagyatkozni.

16 – 9/77. és 10/77. sz. egyesített ügy [EBHT 1977., 1517. o.].

17 – 133/78. sz. ügy [EBHT 1979., 733. o.].

18 – 814/79. sz. ügy [EBHT 1980., 3807. o.].

19 – C-172/91. sz. ügy [EBHT 1993., I-1963. o.].

vember 14-én hozott ítélet²⁰ 28. pontja, valamint a Préservatrice Foncière TIARD ügyben 2003. május 15-én hozott ítélet²¹ 20. pontja.

2. A *iure imperii* jogi aktusok kizárása

25. Az LTU-ügyben hozott ítélet az egyezmény hatályát kiterjesztette a hatóságok és magánszemélyek közötti olyan jogvitákra, amikor az említett hatóságok nem a közhatalom gyakorlása során járnak el (4. és 5. pont)²³.

24. Az 1978. évi Csatlakozási Egyezményről szóló Schlosser-jelentés²² mellett áll ki, hogy az 1. cikkben szereplő fogalmaknak önálló jelentést kell tulajdonítani, és kiemeli, hogy az eredeti tagállamok jogrendszerei jól ismerik egyrészt a polgári és kereskedelmi ügyek, másrészt a közjog hatálya alá tartozó ügyek közötti megkülönböztetést. A jelentős eltérések ellenére a megkülönböztetés általában hasonló kritériumoknak felel meg, a Jenard-jelentés és a szerződés szövegezői ugyanis eltekintettek attól, hogy pontosan meghatározzák a polgári és kereskedelmi ügyeket, és csak arra szorítkoztak, hogy pontosítsák azt, hogy a közigazgatási és büntetőbíróóságok határozatai a szerződés hatálya alá tartoznak abban az esetben, ha a szóban forgó bíróságok polgári és kereskedelmi ügyekben határoznak. A Schlosser-jelentés azt is hangsúlyozza, hogy az Egyesült Királyság és Írország gyakorlatilag nem ismeri az eredeti tagállamok jogrendszerében szokásosan alkalmazott különbségtételt a közjog és a magánjog között (23. pont).

26. Bár a Bíróság a bírósági határozatok elismeréséről szóló szabályokra (III. cím) hivatkozott, ez a joghatóságról szóló szabályokra (II. cím)²⁴ is vonatkozik, mivel az 1. cikk hatással van a két szóban forgó cím alkalmazására.

27. Tény, hogy az LTU-ügyben hozott ítélet indokolta, hogy a Közösség első bővítésével a Brüsszeli Egyezmény módosuljon, az „adó-vám- és közigazgatási ügyek”²⁵ kifejezett kizárása érdekében.

20 – C-271/00. sz. ügy [EBHT 2002., I-10489. o.].

21 – C-266/01. sz. ügy [EBHT 2003., I-4867. o.].

22 – Dr. P. Schlosser jelentése Dániának, Írországnak, valamint Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyságának a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról és a határozatok végrehajtásáról szóló egyezményhez, és annak a Bíróság általi értelmezéséről szóló jegyzőkönyvhöz történő csatlakozásáról szóló egyezményről (HL 1990. C 189., 184. o.).

23 – Ezt az ítélkezési gyakorlatot a fent említett Rüffer-ügyben hozott ítélet 8. pontja, a Sonntag-ügyben hozott ítélet 20. pontja, a Baten-ügyben hozott ítélet 30. pontja, a Préservatrice Foncière TIARD ügyben hozott ítélet 22. pontja, valamint a C-167/00. sz. Henkel-ügyben 2002. október 1-jén hozott ítélet [EBHT 2002., I-8111. o.] 26. pontja is megerősíti.

24 – A Henkel-üggyel kapcsolatos indítványának 1. pontjában Jacobs főtanácsnok ugyanazt a véleményt osztja, amelyet a Bíróság ki nem mondottan megerősített ítéletében.

25 – A mondatot a Dánia, Írország, valamint Nagy-Britannia és Észak-Írország csatlakozásáról szóló, 1978. október 9-i egyezmény 3. cikke illesztette be (HL L 304., 1. o. és – módosított szöveg – 77. o.).

28. A hatóságok tevékenysége azonban nem merül ki az említett ügyekben, noha gyakran foglalkoznak ilyenekkel; sőt az „adó-”, a „vám-” és a „közigazgatási” mellékevek a „polgári” és „kereskedelmi” kifejezések fogalmi önállóságát osztják, az egységességre és a jogbiztonságra vonatkozó hasonló követelményekből adódóan²⁶.

29. Az ezen eljárásban ismertetett írásbeli észrevételek tulajdonképpen azt jelentik, hogy a *iure imperii* jogi aktusok nem tartoznak a Brüsszeli Egyezmény hatálya alá²⁷. Az eltérések e jogi aktusok meghatározásából, továbbá abból adódnak, hogy kiterjednek-e valamely állam fegyveres erőinek valamely másik állambeli cselekedeteire.

30. Meg kell tehát vizsgálni (a) a szóban forgó jogi aktusok kizárásának indokait, valamint (b) a kizárás alapjául szolgáló kritériumokat.

a) A kizárás indokai

31. Figyelembe véve a „polgári és kereskedelmi ügyek” fogalmának önálló jellegét és az ismertetett kritériumok alapján történő értelmezésük relevanciáját, az LTU-ügyben hozott ítélet hivatkozik bizonyos indokokra, amelyek a peres felek, illetve a Brüsszeli Egyezmény hatálya alóli kizárás indokolása érdekében a jogvita tárgya közötti jogviszonyokat jellemzik; az ítélet megkülönböztette azokat a helyzeteket, amelyekben a hatóságok közhatalmi előjogaikkal élnek, azoktól a helyzetektől, amelyekben bármely más személyhez hasonlóan járnak el (4. pont)²⁸.

32. Ezenkívül léteznek más, nyomatékosabb és általánosabb indokok annak alátámasztására, hogy a *iure imperii* jogi aktusok – a *iure gestionis* jogi aktusoktól eltérően²⁹ – nem tartoznak a Brüsszeli Egyezmény hatálya alá.

33. A Schlosser-jelentés emlékeztet arra, hogy „az eredeti tagállamok jogrendszerében, az állam mint olyan, valamint a közhasznú célú társaságok, mint az önkormányzatok és a megyék, kétféleképpen vehetnek részt a jogi ügyletekben”, attól függően, hogy betart-

26 – A nem vitatott követelésekre vonatkozó európai végrehajtó okirat létrehozásáról szóló, 2004. április 21-i 805/2004/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet (HL L 143., 15. o.; magyar nyelvű különkiadás 19. fejezet, 7. kötet, 38. o.) magának vallja ezt a filozófiát azzal, hogy kimondja: „e rendeletet a bírósági rendszer jellegétől függetlenül a polgári és kereskedelmi ügyekre kell alkalmazni. Nem vonatkozik különösen az adó-, vám- vagy közigazgatási jogi ügyekre, illetve az állam felelősségére a közhatalom gyakorlása során történt cselekményekért és mulasztásokért (acta iure imperii).” Az európai fizetési meghagyásos eljárás létrehozásáról szóló európai parlamenti és tanácsi rendeletre vonatkozó módosított javaslat [COM(2006) 57 végleges] 2. cikkének (1) bekezdése hasonló tartalmú.

27 – A jövőbeli közösségi rendelkezésekre vonatkozó tervezetek szintén elvetik ezeket a jogi aktusokat. Így a szerződésen kívüli kötelekre vonatkozó törvényről („Róma II”) szóló európai parlamenti és tanácsi rendeletre vonatkozó módosított javaslat [COM(2006) 83 végleges] 1. cikkének (1) bekezdése kizárja „az állam felelőssége keretében létrejött szerződésen kívüli köteleket a közhatalom gyakorlása során elkövetett cselekmények esetében (acta iure imperii)”.

28 – Az LTU-üggyel kapcsolatos indítványában Reischl főtanácsnok emlékeztet a közjogi viszonyokat jellemző alá- és fölérendeltségi viszonyra.

29 – Desantes Real, M. *op. cit.*, 84. o.

ják-e a szuverenitás kifejeződésének tartott közjog, illetve magánjog szabályait.

lyeken az állam felség hatalmat gyakorol, és nem rendeli magát a magánjog hatálya alá.³⁰

34. Egy másik gondolatmenetben, ahol az egyezmény 1. cikkének (2) bekezdésében szereplő kivételekkel foglalkozik, Léger főtanácsnok a Préservatrice Foncière TIARD ügygel kapcsolatos indítványában kifejti, hogy ezek „olyan ügyekre vonatkoznak, amelyek a felek akaratától függetlenek, és a közrendet érintik” (53. pont), amelyből azt a következtetést vonja le, hogy „ezekben az ügyekben a Brüsszeli Egyezmény szövegezőinek az volt a szándéka, hogy valamely tagállam kizárólagos joghatóságának feleljen meg ugyanezen állam közigazgatási és igazságszolgáltatási szerveinek joghatósága. Amennyiben ezek az ügyek képezik a jogvita alapvető tárgyát, ennek az államnak a bíróságai tekintendők úgy, hogy a legjobb helyzetben vannak ahhoz, hogy azzal kapcsolatban állást foglaljanak. A jogviszonyok tényleges védelme, amely a Brüsszeli Egyezmény egyik célkitűzése, tehát teljes mértékben biztosított az alkalmazandó nemzeti rendszer meghatározásával [...]” (54. pont); ez egy olyan magyarázat, amely megítélése szerint alkalmazandó „a közjog hatálya alá tartozó olyan ügyekre, amelyekben az adott állam közhatalmi előjogait gyakorolja” (55. pont).

35. Végezetül, akár a felségjog gyakorlásáról, akár arról van szó, hogy a bírói védelem meggyőzőbbnek bizonyul, az egyezmény nem alkalmazandó olyan területeken, ame-

36. Ahogyan arra Jacobs főtanácsnok a Henkel-üggyel kapcsolatos indítványában rámutat, a probléma abban rejlik, hogy „nem mindig egyszerű elhatárolni egymástól azokat az eseteket, amelyekben valamely állam és független testületei magánjogi szervezetként járnak el, azoktól az esetektől, amelyekben közjogi testület minőségükben járnak el (22. pont), különösen akkor, ha figyelembe vesszük, hogy a „common law” országok nem ismerik a közjog és a magánjog ellentétpárt, mivel a „civil law” kifejezés magában foglal mindent, ami nem tartozik a „criminal law” hatálya alá³¹. Így a szerződő államok jogrendszerei, amelyek igen gyakran eltérőek és nem pontosak³², egyáltalán nem használhatók fel a közhatalom megnyilvánulásának meghatározásához, bár kínálhatnak megoldásokat.

30 – A Brüsszeli Egyezmény pontosításához a közjog/magánjog dichotómiája egyértelműen a Jenard-jelentésre vezethető vissza a szociális biztonság kizárásának indokolásában: „olyan területről van szó, amely egyes országokban, például a Németországi Szövetségi Köztársaságban a közjog hatálya alá tartozik, és amely más országokban a magánjog és a közjog határmezsgyéjén húzódik”. A Görög Köztársaságnak az egyezményhez való csatlakozásáról szóló Evriyenis- és Kera-meus-jelentés (HL 1990. C 189., 257. o.) a polgári és kereskedelmi ügyeket megkülönbözteti a közjog hatálya alá tartozó ügyektől, amelyek az egyezmény tárgyi hatályán kívül esnek. A Bíróság szerint a különbségtétel alapulhat a közhatalom gyakorlásának kritériumán, amely a kontinentális doktrínában lehetővé teszi a közjog hatálya alá tartozó ügyek elbírálását (28. pont). A jogelméletben: Desantes Real, M., *op. cit.*, 79–81. o.

31 – James, P. S., *Introduction to the English Law*, 10^a ed., Ed. Butterworth's, Londres, 1979, 4. o. és köv.; Knoepfler, F., *La House of Lords et la définition de la matière civile et commerciale*, Mélanges Grossen, Neuchâtel, 1992, 9. o.

32 – Tirado Robles, C., *La competencia judicial en la Unión Europea* (Comentarios al Convenio de Bruselas), Ed. Bosch, Barcelona, 1995, 14. o.

b) A kizárás alapjául szolgáló kritériumok

37. Tekintettel a tárgyalt fogalmak önálló jellegére és azokra az indokokra, amelyek alapján a *iure imperii* jogi aktusok túlmutatnak a Brüsszeli Egyezmény keretein, az ítélkezési gyakorlat tanulmányozása segítséget nyújt az ilyen jogi aktusok kizárását meghatározó kritériumok feltárásában.

38. Az LTU-ügyben hozott ítélet nem sorolta az egyezmény hatálya alá az olyan díjak behajtását, amelyeket valamely magánjog hatálya alá tartozó szervezetnek kell valamely közjogi szervezet javára befizetnie, ez utóbbi létesítményeinek és szolgáltatásainak kötelező és kizárólagos igénybevétele alapján. Az ítélet szerint a tárgyi hatályt alapvetően „a peres felek és a jogvita tárgya közötti jogviszonyok természetét jellemző tényezők határozzák meg” (4. pont).

39. A Rüffer-ügyben hozott ítélet hasonló érveket hozott fel egy olyan ellenkérelem kapcsán, amelyet a holland kormány terjesztett elő egy folyami fuvarozó – egy másik hajónak ütközött hajó tulajdonosa – ellen a hajóroncs eltávolítási költségeinek visszatérítése érdekében; az indíték az volt, hogy az eltakarítási munka egy nemzetközi szerződés értelmében a folyami rendőrségre hárult. A meghatározó tényező az volt, hogy „az üzemeltető az említett költségek behaj-

tása során olyan hitelezői jog alapján jár el, amely közhatalmi cselekményre vezethető vissza (15. pont), mivel nem a kereset vagy az eljárás jellege, hanem a kereset alapjául szolgáló jog természete számít.

40. A Sonntag-ügyben hozott ítélet, amelyet egy német állami iskola tanulójának egy olaszországi kirándulás során bekövetkezett halálát követően a kísérőtanár ellen indított és folytatott büntetőeljárás keretében hoztak, szintén helyt adott egy, kártérítés iránti polgári jogi keresetnek, elismerte az egyezményre történő hivatkozást, és kifejtette, hogy a polgári jogi kereset „polgári jogi természetű” (19. pont), mivel: a) annak ellenére, hogy a tanár jogállását tekintve közalkalmazott és ilyen minőségében jár el, „egy közalkalmazott nem mindig gyakorol közhatalmat” (21. pont); b) a legtöbb szerződő ország jogrendjében az iskolai tanulókat felügyelő személyek nem rendelkeznek különösebb hatáskörrel a magánszemélyek közötti viszonyokban (22. pont)³³; c) ilyen körülmények között az állami iskolák és a magániskolák tanárai „azonos tisztséget” töltenek be (23. pont); a Bíróság ítélkezési gyakorlata³⁴ a közhatalmi előjogok gyakorlásán kívül hagyta az osztályozást és a felsőbb osztályba lépéssel kapcsolatos határozatot (24. pont); ezenkívül a tanár származási országának joga szerinti besorolás (25. pont),

33 – Az adott ügygel kapcsolatos indítványában Darmon főtanácsnok a szerződő államok jogrendszerében a bűncselekményen alapuló polgári jogi kereset esetét illusztrálva megkülönbözteti a „common law”-t alkalmazó országokat (28. pont) a kontinentális jogot alkalmazó országoktól, melyek között Dániát, Spanyolországot, Belgiumot, Olaszországot, Hollandiát, Franciaországot, Luxemburgot, Németországot és Görögországot említi (30–39. pont).

34 – A Lawrie-Blum 66/85. sz. ügyben 1986. július 3-án hozott ítélet (EBHT 1986., 2121. o.) 28. pontja.

valamint a baleset valamely társadalombiztosítási rendszer általi biztosítása (27. és 28. pont) sem releváns.

41. A Henkel-ügyben hozott ítélet, amely átvette a Sonntag-ügyben hozott ítélet egyik gondolatmenetét, elutasította azt, hogy a valamely fogyasztóvédelmi magánjogi egyesület által a tisztességtelen szerződéses kikötések tilalma érdekében kezdeményezett pernek lehessen tárgya „a közhatalom megnyilvánulása, mivel a magánszemélyek közötti jogviszonyokra alkalmazandó közjogi szabályok vonatkozásában egyáltalán nem érinti a túlzott hatáskörök gyakorlását” (30. pont).

42. A Baten-ügyben hozott ítélet a „polgári ügyek” közé sorolta az olyan visszkereseti igényt, amellyel „valamely állami szervezet a magánjogi alanyál behajtja az általa szociális támogatás címén kifizetett összegeket [...], amennyiben az ilyen igény támasztásának alapjára és feltételeire a közjog szabályai irányadók”; hozzátette, hogy amikor a visszkereseti igény olyan rendelkezéseken alapul, amellyel a jogalkotó saját előjogot biztosított a köztisztületnek, az említett igény nem tekinthető a „polgári ügyekhez” tartozónak (37. pont).³⁵

35 – Tizzano főtanácsnok kifejti, hogy a körülményekre tekintettel az önkormányzat a közhatalom gyakorlása során nem jár el sem azért, hogy meghatározza, kihez folyamodjon az ismertett költségek visszatérítéséért, sem azért, hogy meghatározza, hogy az esedékes szolgáltatás mire terjed ki, sem pedig a segítségnyújtási költségek behajtása érdekében: csak harmadik személytől követelheti a fizetést (35. pont); következőképp a két jogalany között fennálló jogviszony nem tér el az egyenlő jogállású személyek közötti szokásos kötelmi viszonyoktól, ahogyan az a polgári jogi viszonyokban is érvényesül (36. pont).

43. Ami a Préservatrice Foncière TIARD ügyben hozott ítéletet illeti, az olyan, vámtartozások behajtása iránti keresetre vonatkozott, amelyet Hollandia indított a főkötelezett kezeze ellen. Az ítélet a Brüsszeli Egyezmény hatálya alá vonta az olyan kereseteket, amelyekkel valamely szerződő állam a magánjogi alanyál olyan magánjogi kezességvállalási szerződés végrehajtását érvényesíti, amelyet az adott állam által megkövetelt és meghatározott biztosíték szolgáltatását valamely más személy számára való lehetővé tétele érdekében kötöttek, azzal a feltétellel, hogy az előzetes döntéshozatalra utalásban megadott tények elégtelensége miatt „a hitelező és a kezes közötti jogviszony ne feleljen meg az állam túlzott hatáskör-gyakorlásának a magánszemélyek között fennálló jogviszonyokra alkalmazandó szabályok vonatkozásában” (36. pont).

44. Hasonlóképpen a Blijdenstein-ügyben 2004. január 15-én hozott ítélet³⁶ szerint az egyezmény hatálya kiterjed valamely hatóság olyan követelésére, amely – a közjog rendjének megfelelően – egy olyan eltartott fiatal javára képzési támogatás címén kifizetett pénzösszegek behajtására irányul, akinek a jogai a polgári jogi szabályozás értelmében a hatóságra szálltak (21. pont).

45. Végül a Frahuil-ügyben 2004. február 5-én hozott ítélet³⁷ kifejtette, hogy „a magán-

36 – C-433/01. sz. ügy, EBHT 2004., I-981. o.

37 – C-265/02. sz. ügy, EBHT 2004., I-1543. o.

személyek közötti jogviszonyokra alkalmazandó szabályok vonatkozásában bármilyen túlzott hatáskör gyakorlásának nem felel meg” annak a kezesnek a keresete, aki a vámokat olyan harmadik személlyel kötött szerződés alkalmazásában fizette meg, aki ezeket a vámokat az importőr javára már lerőta (21. pont).

uma a kereset alapjára, jellegére és gyakorlásának módozataira utal³⁹.

B – Az ügy vizsgálata

1. Előzetes megjegyzések

46. Az említett ítéletekből az következik, hogy egy *iure imperii* jogi aktus feltárása érdekében, amely tehát nem tartozik a Brüsszeli Egyezmény hatálya alá, érdemes figyelembe venni: 1) a jogviszony egyik tagjának közjogi jellegét; valamint 2) az indított kereset eredetét és forrását, konkrétan a közigazgatásnak a hatáskörének gyakorlása során a magánszemélyek közötti jogviszonyokba való túlzott vagy példátlan beavatkozását. A „személyes” kritérium formális szempontra utal³⁸; az „alárendelés” kritéri-

47. A közhatalom gyakorlásának értékelése nagyobb súllyal szerepel az egyes ügyek körülményeinél, ami lehetővé tette a jogelmélet számára, hogy kétségbe vonja a Bíróság szerepét az általa hozott ítéletekben⁴⁰.

48. Az egyik kritika arra vezethető vissza, hogy a Bíróság nem arra szorítkozott, hogy a Brüsszeli Egyezmény 1. cikkében szereplő fogalom önálló meghatározásához szolgáltatson tényeket, és azokat a hatóságok és magánszemélyek közötti peres ügyekben alkalmazza, hanem olyan megoldást írt elő, amely vitatható.

38 – Azt feltételezi, hogy a Brüsszeli Egyezmény hatálya alá tartozónak kell tekintetni azokat az eseteket, amelyekben magánszemélyek közötti jogviszony keletkezik, még akkor is, ha az közjogi szabályból következik; Gothot, P., és Holleaux, D., *La Convención de Bruselas de 27 septiembre 1968 (Competencia judicial y efectos de las decisiones en el marco de la CEE)*, Ed. La Ley, Madrid, 1986, 9. o.; Palomo Herrero, Y., *Reconocimiento y exequatur de resoluciones judiciales según el Convenio de Bruselas de 27-09-68*, Ed. Colex, Madrid, 2000, 61. o. A kritérium a közjog kontinentális felfogásának felel meg, amely szerint közigazgatás nélkül nem létezik közjogi viszony (García de Enterría, E. y Fernández, T.R., *Curso de Derecho Administrativo*, tomo I, 9^a ed., Ed. Civitas, Madrid, 1999, 42. o.); tekintettel e jog körülhatárolásának nehezégeire az állandóan bővülő Unióban, mindenképpen hangsúlyoznom kell annak szükségességét, hogy közösségi kontextusban – jelentőségének csökkentésével vagy a „közjogi személy” fogalmát a „magánjogi személlyel” szembeállítva tágabban értelmezve – pontosítani kell a személyes kritériumot (Dashwood, A., Hacon, R., White, R., *A Guide to the Civil Jurisdiction and Judgement Convention*, Ed. Kluwer, Deventer/Amberes/London/Frankfurt/Boston/New York 1987, 10. o.; Donzallaz, Y., *La Convention de Lugano du 16 septembre 1988 concernant la compétence judiciaire et l'exécution des décisions en matière civile et commerciale*, vol. I, Ed. Staempfli, Bern, 1996, 336–337. o.

39 – Gaudemet-Tallon, H., *Les Conventions de Bruxelles et de Lugano (Compétence internationale, reconnaissance et exécution des jugements en Europe)*, Ed. LGDJ, Párizs, 1993, 20–21. o. Rámutat, hogy annak ellenére, hogy tulajdonképpen logikus, és a nemzetközi jogban használatos, ez a kritérium nem enyhíti azokat az akadályokat, amelyek a közjog és a magánjog elhatárolása előtt állnak.

40 – Többek között Schlosser, P., „Der EuGH und das Europäische Gerichtsstands- und Vollstreckungsübereinkommen”, *Neue Juristische Wochenschrift*, 1977, 457. o. és köv., lásd még az LTU-üggyel kapcsolatos észrevételek miatt: Huet, A., *Journal du droit international*, 1977, 707. o. és köv.; valamint Droz, G.A.L., *Revue critique de droit international privé*, 1977, 776. o. és köv.

49. Az előzetes döntéshozatali kérdés ismertetése azonban három, időben egymást követő szakaszban történik: az első szakaszban a nemzeti bíró megállapítja az európai jogi problémát; a köztes szakaszban a Bíróság elemzi a felmerült problémát; az utolsó szakaszban pedig a megadott tájékoztatás függvényében a nemzeti bíróság megoldja az alapeljárásbeli jogvitát⁴¹. A nehézségek akkor merülnek fel, ha az igazságszolgáltatási szervek⁴² közötti párbeszéd egyensúlya megrendül, ha ezek valamelyike⁴³ túllépi⁴⁴ hatáskörét.

51. Az Efeteio Patron szerepét megfelelően betöltötte, még akkor is, ha a hasznos válasz elősegítése érdekében a tények általánosításába kiegészítő lépcsőt kell iktatni, hivatkozással a valamely tagállam fegyveres erői által háború idején valamely másik tagállam területén élő magánszemélyeknek okozott károkra, figyelmen kívül hagyva azokat a tényezőket, amelyek azonosíthatóvá teszik a kárpótlás iránti keresetet, többek között az időtényezőt⁴⁵.

2. A fegyveres erők eljárása háborúban

50. A túlzások kockázatai ebben az ügyben úgy kerülhetők el, ha elvonatkoztatunk a tényektől, és úgy oszlatjuk el az értelmezéssel kapcsolatos kétséget, hogy az az Unió hasonló helyzetbe került bármely igazságszolgáltatási szerve számára hasznos legyen. Ezeken túlmenően, a felvetett kérdéseket szigorúan jogi szempontok alapján, az érzelmek mellőzésével kell kialakítani, mert azok ugyan érthetőek, mégis az érvelés útjába állnak.

52. Mivel a kereset egy állam ellen irányul, nem szükséges kitérni az első ismertetett kritériumra – az egyik fél közjogi jellegére –, inkább a második – a túlzott hatáskörök – vizsgálatára kell összpontosítani.

a) A javasolt tézis

41 – Pescatore, P., „Las cuestiones prejudiciales”, in Rodríguez Iglesias, G.C., és Liñán Noguera, D., *El Derecho comunitario europeo y su aplicación judicial*, Ed. Civitas, Madrid, 1993, 546. o.

42 – Peláez Marón, J.M., „Funciones y disfunciones del control jurisdiccional en el marco de la Comunidad Europea”, *Gaceta jurídica de la CEE*, 52. szám, D-9 sorozat, 1988, 233–259. o.

43 – Kakouris, K.N., „La mission de la Cour de Justice des Communautés européennes et l'ethos du juge”, *Revue des affaires européennes*, 4. szám, 1994, 35–41. oldalán emlékeztet a Bíróság, valamint az egyes bírák lelkiismeretes, becsületes és erkölcsös magatartására – az „ethosra”.

44 – A Recheio-Cash & Carry C-30/02. sz. ügyben 2004. június 17-én hozott ítélethez (EBHT 2004., I-6051. o.) kapcsolódó indítványomban kifejtettem, hogy nem értem, hogy a Grundig Italiana C-255/00. sz. ügyben 2002. szeptember 24-én hozott ítélet (EBHT 2002., I-8003) – az alapeljárás megoldására a nemzeti bíró hatáskörére hivatkozva – adózási kontextusban minimális határidőt írt elő a közösségi jogon alapuló keresetek tényleges előterjesztésének garantálására; ezen indítvány 44. pontjában más ítéletekben is lelepleztem ugyanezt a tévedést.

53. Bár a háborús konfliktusok kezelésével kapcsolatban már az ókor óta alkotnak

45 – Ebben a tekintetben, továbbá a második előzetes döntéshozatali kérdés tárgyától függetlenül, a lengyel kormány észrevételeiben kifinomult okfejtést szolgáltat, amelyben ragaszkodik ahhoz, hogy az előzetes döntéshozatalra utaló szerv említse meg az egyezmény hatálybalépése előtti, „vagyis az 1941 és 1944 közötti” cselekményeket és mulasztásokat, de anélkül, hogy ez értelmezési kérdést vetne fel, amelyre – ahogyan azt az említett kormány hangsúlyozza – az egyezmény 54. cikke lenne az irányadó, amely a kereset benyújtása időpontjának figyelembevételét írja elő.

szabályokat, alkalmaznak megrovásokat és fogadnak el rendelkezéseket⁴⁶, a háború továbbra is rendkívüli jelenség.

nemzet legfőbb hatóságai helyezkednek el⁴⁸.

54. Az egyéb problémákat felvető elszigetelt csoportok tevékenységétől eltekintve, a holland kormány joggal minősíti a háborús cselekményeket az államhatalom jellegzetes kifejeződésének.

55. Ennek az állításnak több indok ad hitelt:

- A fegyveres erők az állam struktúrájába illeszkednek. Szigorú fegyelemnek alárendelve engedelmeskednek feletteseiknek⁴⁷ egy olyan hierarchikus szervezeten belül, amelynek csúcán a

- Az egyes országok magasabb szintű jogszabályaiban ünnepélyesen kinyilatkoztatott alapelveknek vannak alárendelve, amelyek ezenkívül – a hadvezetési láncszemek pontosításával – meghatározzák a katonai tevékenység kereteit, célkitűzéseit és feltételeit.

- Olyan hatásköröket gyakorolnak, amelyekkel a többi állampolgár – aki köteles engedelmeskedni a katonai parancsoknak, és akit lázadás esetén komoly szankciókkal sújtanak – nem rendelkezik.

56. Az Európai Emberi Jogi Bíróság⁴⁹, mivel gyakorlatilag minden tagállam tett észrevé-

46 – A Bibliában a Deuteronomium valódi ajánlóssorozatát kínál az „Ellenséges városok ostromlásáról” című részben, amely például előírja, hogy a megszállott lakosság egészének kell békét kínálni (*Jeruzsálemi Biblia*, Deuteronomium, 20. rész, 10. vers, Ed. Magyar Biblia-Tanács, Budapest, 1989, 208. o.). A „nemzetközi humanitárius jog” fogalma mára jogot nyert: amelyet a hadifoglyokkal való bánásmódról szóló (III. Genfi Egyezmény) és a polgári lakosság háború idején való védelméről szóló, 1949. augusztus 12-i Genfi Egyezmény (IV. Genfi Egyezmény), valamint az 1977. június 8-án elfogadott kiegészítő jegyzőkönyvek, a nemzetközi fegyveres összefüggések áldozatainak védelméről szóló Jegyzőkönyv (I. Jegyzőkönyv) és a nem nemzetközi fegyveres összefüggések áldozatainak védelméről szóló Jegyzőkönyv (II. Jegyzőkönyv) alakított ki, e szövegek különböző nyelvi változatai az ENSZ Emberi Jogi Főbiztosságának honlapján (<http://www.ohchr.org>) „nemzetközi jog” címszó alatt érhetők el.

47 – A tárgyalás során az alapeljárás felperesei megerősítették, hogy a katonák feletteseik parancsára jártak el.

48 – A *Miserias de la guerra* (Ed. Caro Raggio, Madrid, 2006) című regényében, amely csak a közelmúltban jelent meg, mivel a Franco-féle cenzúra áldozatává vált szerző, Baroja P. emlékeztet Durruti spanyol polgárháborúban betöltött szerepére, és azzal vádolja, hogy „katonaként igaza volt, de anarchista-ként tévedett”, mivel „háborúzni csak szigorú és kemény fegyelem árán lehet. Ha valaki anarchistákkal akar háborúzni, akik úgy tesznek, mintha vitatnék vezetőik utasításait, az örlütséget csinál” (192. o.).

49 – A McElhinney kontra Írország ügyben 2001. november 21-én hozott ítélet 38. pontja (Ítéletek és Határozatok Tára, 2001-XI) kifejti, hogy „az említett szövegek [...] ezenkívül azt mutatják, hogy ez a tendencia alapvetően a »biztosítható« anyagi károkat érinti, azaz a hagyományos közlekedési balesetek okozta károkat, nem pedig az állami szuverenitás központi kérdésköréhez tartozó problémákat, például az olyan cselekményeket, amelyeket egy katona idegen állam felségterületén követ el; e problémák – természetükből adódóan – az államközi diplomáciai kapcsolatokat vagy a nemzetbiztonságot érintő szennitív kérdéseket vehetnek fel” (38. pont).

telt ebben a döntéshozatali eljárásban, valamint a Bizottság a fegyveres erők tetteit az állami szuverenitás megnyilvánulásai közé sorolja.

i) Az állam felelőssége a nemzetközi jogban

57. Az egyik hadviselő fél csapatai által háború idején okozott károk helyreállítása azonban nem minősül „polgári ügynek” a Brüsszeli Egyezmény 1. cikke értelmében, amelynek rendelkezései nem alkalmazandók⁵⁰.

b) A felhozott kifogások

58. A fegyveres erők cselekményeinek *iure imperii* aktusként történő besorolását az ezen előzetes döntéshozatali eljárásban tett észrevételek némelyike vitatja: i) az állam nemzetközi felelősségére, ii) az eljárások jogellenességére, iii) a felség hatalom gyakorlásának területiális jellegére és iv) a Brüsszeli Egyezmény előírásaira vonatkozó érvekre támaszkodva. Felhívnam a figyelmet arra, hogy véleményem szerint ezek közül az érvek közül eddig egyik sem jutott kifejezésre.

59. A fent említett észrevételek gyakran hivatkoznak az előterjesztett kérdések nemzetközi dimenziójára, ezt a szempontot az alapeljárás felperesei a jogellenes cselekmények esetében az államokra háruló felelősséghez kapcsolják.

60. Ez a dimenzió nagy jelentőséggel bír; az Egyesült Nemzetek Szervezetén belül létrehozott nemzetközi jogi bizottság 1949-ben tartott első ülésén úgy ítélte meg, hogy kodifikációra érdemes kérdésről van szó; 2001-ben tartott 53. ülésén „a nemzetközi jog értelmében jogellenes cselekmények esetében az állam felelősségére vonatkozó cikkek tervezetét” fogadta el⁵¹. Ezenfelül úgy tűnik, hogy szoros kapcsolatban áll az államok joghatóság alóli mentességével, amely a múlt század második felében alakult ki, mivel viszonylagossá vált és a *iure imperii* jogi aktusokra korlátozódott, és mivel – az emberi jogok megsértése esetében – eltűnően van, még az ilyen aktusok vonatkozásában is⁵².

51 – A tervezet tartalma, valamint a nemzetközi jogi bizottság észrevételei a következő címen érhetők el: <http://untreaty.un.org/ilc/reports/2001/spanish/chp4.pdf>.

52 – Brühmer, J., *State Immunity and the Violation of Human Rights*, Ed. Kluwer Law International, Hága, 1997, 143. o. és köv., rámutat, hogy az emberi jogok normatív fejlődése az állam joghatóság alóli mentességének korlátozásával jár, még abban az esetben is, ha a jogsértő állam a közhatalom gyakorlása során járt el. *Immunité de l'État et violations des droits de la personne: une approche jurisprudentielle*, HEI publications-Institut Universitaire de Hautes Etudes Internationales, Gené, 2005, a nemzeti és nemzetközi bíróságok e területen alkalmazott gyakorlatának fejlődését elemzi.

50 – A szerződő államok egyéb bíróságai, például az olasz Corte di Cassazione 2003. január 12-i határozatában, valamint a német Bundesgerichtshof 2003. június 26-i ítéletében, előzetes döntéshozatali kérdés felvetése nélkül jutott erre a következtetésre.

61. Az ilyen típusú felelősségre olyan sajátos – szokásjogi vagy írásos – szabályok irányadók, amelyek valamely nemzetközi kötelezettség megsértését írják elő. Tehát ez a felelősség nem illeszkedik a magánjogba, és a Brüsszeli Egyezmény 1. cikke szerinti „polgári ügynek” sem tekinthető, hanem „nemzetközi ügynek” minősül.

62. Ennek kapcsán, válaszul arra a kérdésre, amelyet a tárgyalás során felvettem, az alapeljárás felperesei alátámasztották, hogy keresetük a IV. Hágai Egyezmény 3. cikkén alapul⁵³.

ii) A cselekmények jogellenessége

63. Az alapeljárás felperesei, valamint a lengyel kormány hangsúlyozta, hogy a *iure imperii* jogi aktusok nem foglalnak magukban jogellenes cselekményeket; a jogrendszert sértő hadműveletek tehát nem tartoznak ebbe a kategóriába – ez a gondolat számomra az egy ideje jelentősen tompított „the King can do not wrong” axiómát idézi⁵⁴.

53 – Véleményem szerint a 46. pontban meghatározott IV. Genfi Egyezmény 3. cikkére kívántak hivatkozni. Érintőlegesen hivatkoztak a görög polgári törvénykönyv 913., 914. és 932. §-ára is.

54 – Mivel jelentősége fokozatosan csökkent, az angol jogban ezt az alapelvet az 1947. évi Crown Proceedings Act törölte el.

64. Ezzel a kifogással nem értek egyet. Az eljárás jogszerűsége – a felelősség keletkezésének feltételeként – nem a minősítését, hanem a következményeit, illetve adott esetben modulációját érinti.

65. Ha az ellenkezőjét támasztanánk alá, az azt feltételeznénk, hogy a hatóságok csak akkor élnek közhatalmi előjogaikkal, amikor helyesen gyakorolják azokat, kizárva azt a lehetőséget, hogy nem mindig így járnak el, ahogyan az esetenként elő is fordul. Egy ilyen elemzés egyébként problémákat vetne a felelős meghatározását illetően, mivel ha sem *iure imperii* jogi aktusokról, sem meghatározás szerinti *iure gestionis* jogi aktusokról van szó, a kárt csak a tényleges elkövetőkre lehetne hárítani, nem pedig arra a közigazgatási szervezetre, amelynek részét képezik; az alapeljárásbeli ügyben, ahogyan azt a német kormány gondosan hangsúlyozza, a keresetet az állam ellen, nem pedig a katonák ellen indították.

66. A jogellenesség, bármilyen mértékű is legyen, beleértve az emberiség elleni bűncselekményeket, nem cáfolja a kifejtett tézist.

iii) A felség hatalom gyakorlásának területi jellege

67. A lengyel kormány szerint a közhatalom gyakorlása valamely állam felségterületén

belül történik, amely kizárja, hogy a fegyveres erők által a határokon kívül végrehajtott hadműveleteket e felség hatalom kifejeződé-sének lehessen tekinteni.

68. Ez a kifogás sem elfogadhatóbb. A felségterület az a körülhatárolt térség, amelyen belül felségjog gyakorolható; valamely állam e határokon kívül végrehajtott cselekményeinek nincsenek joghatásai. Meg kell azonban különböztetni legalább két sajátos esetet: amikor megszállás történik, és amikor valamely állam fegyveres erői egy másik államban katonailag beavatkoznak, anélkül, hogy megszállnák azt. Ez a második feltételezés, amely az alapeljárásbeli ügytől távol áll, sajátos, jelenleg komoly jelentőséggel bíró nehézségeket vet fel, amelyekre a megtámadott állam esetleges beleegyezését, illetve a nemzetközi közösség felhatalmazását mérlegelő megoldásokat keresnek.

69. Az első sajátos esetben ideiglenes vagy végleges kisajátításról van szó, amely ugyan elítélendő, a megszálló állam felségterületének kibővülésével jár. Ezt az aspektust nem szabad figyelmen kívül hagyni, és azt képzelni, hogy miután az ellenséges csapatok átlépték a határt, parancsnokságuk alól kivonták volna magukat, mivel továbbra is a joghatóság szerinti állam irányítása, illetve felügyelete alatt állnak, megőrizve a hierarchikus alárendeltségi kapcsolatot⁵⁵.

55 – A nemzetközi humanitárius jogban egy korábbi pontban már említett, a polgári lakosság háború idején való védelméről szóló 1949. évi IV. Genfi Egyezményt alkalmazni kell „valamely Magas Szerződő Fél területe egészének vagy egy részének bármilyen megszállása esetében is, még akkor is, ha ez a megszállás nem ütközik semmiféle katonai ellenállásba” (2. cikk (2) bekezdés).

iv) A Brüsszeli Egyezmény előírásai

70. Néhány állítás az egyezmény szisztematikus értelmezésére hivatkozik: vagy közvetlenül, mint az olasz kormány állításai, amely nyíltan elutasítja, hogy a megfogalmazott követelés „polgári ügy” legyen, vagy közvetve, mint az előzetes döntéshozatalra utaló végzés, amely az 5. cikk (3) bekezdését idézi.

71. Ennek a rendelkezésnek a felidézése nem helytálló; az egyezmény előírásainak végrehajtása érdekében magának az egyezménynek is alkalmazandónak kell lennie, amely az 1. cikktől függ.

72. A Brüsszeli Egyezmény megkülönbözteti az általa létrehozott – a joghatósággal, illetve a határozatok végrehajtásával kapcsolatos szabályokra épülő – rendszert és az említett rendszer alkalmazhatóságának – területi, időbeli és anyagi – kritériumait, amelyek előfeltételnek minősülnek, és amelyeknek alá van rendelve a rendszer működése; ha ezek a feltételek nem állnak fenn, mint ebben az ügyben, minden egyéb okfejtés felesleges.

73. A Kalfelis-ügyben 1998. szeptember 27-én hozott ítélet⁵⁶ az 5. cikk 3. pontjában

56 – 189/87. sz. ügy, EBHT 1988., 5565. o.

foglalt „jogellenes károkozással, jogellenes károkozással egy tekintet alá eső cselekménnyel vagy ilyen cselekményből fakadó igényvel kapcsolatos ügyek” fogalmába beleértette azokat a felelősség megállapítása iránti kereseteket, amelyek nem kapcsolódnak az említett cikk 1. pontjában foglalt „szerződéses igény” fogalmához (18. pont)⁵⁷. A közhatalmi előjogok gyakorlása – az egyezményből *rationae materiae* kizárt kérdésként – azonban nem az indított keresettől, hanem annak alapjától, természetétől és végrehajtásának módjától függ; ha ez nem így lenne, az 1. cikkben szereplő fogalmak autonómiája veszélyeztetve lenne. Ezenkívül a közigazgatás működésére visszavezethető károk helyreállítása államonként lényegesen eltér, a „common law”-t követő rendszerek és a kontinentális rendszerek különbségei, továbbá az utóbbiak egymástól való eltérése miatt⁵⁸.

VI – A második előzetes döntéshozatali kérdés elemzése

74. Az előzetes döntéshozatalra utaló bíróság azt is megkérdezi a Bíróságtól, hogy az államok joghatóság alóli mentességének előjoga összeegyeztethető-e a Brüsszeli Egyezmény rendszerével, és amennyiben igen, kizárja-e annak alkalmazását.

75. Az első döntéshozatali kérdésre tett javaslatomban szereplő megoldás fényében a másodikra vonatkozó bármilyen okfejtés feleslegesnek tűnik.

57 – Hasonló értelmű a már említett, Réunion européenne és társai ügyben hozott ítélet 22. pontja, a Henkel-ügyben hozott ítélet 36. pontja, továbbá a Reichert és Kockler-ügyben 1992. március 26-án hozott ítélet (C-261/90, EBHT 1992., I-2149. o.) 16. pontja és a Gabriel-ügyben 2002. július 11-én hozott ítélet (C-96/00, EBHT 2002., I-6367. o.) 33. pontja.

58 – Az említett eltérésre példa: Németországban a polgári törvénykönyv 839. §-a összefüggésben az alaptörvény 34. §-ával; Ausztriában a szövetségi alkotmány 23. §-a és a landok, a körzetek, a helyi önkormányzatok és egyéb közjogi alapon szerveződő testületek és szervezetek jogalkalmazásából származó károk esetében fennálló felelősségéről szóló, 1948. december 18-i szövetségi törvény; Belgiumban a polgári törvénykönyv 1382. és azt követő §-ai; Cipruson az alkotmány 146. és 172. §-a; Spanyolországban az alkotmány 9. és 106. §-a, valamint a közigazgatás szervezeteire vonatkozó jogi szabályozásról és az egységes közigazgatási eljárásról szóló, 1992. november 12-i 30/1992. törvény 139. és azt követő §-ai; Észtországban az alkotmány 25. §-a, valamint az állam felelősségéről szóló, 2001. május 2-i törvény; Finnországban az alkotmány 118. §-a és a polgári jogi felelősségről szóló 412/1974. törvény; Görögországban a polgári törvénykönyvet hatályba léptető törvény 105. §-a; Magyarországon a Ptk. 349. §-a; Olaszországban a polgári törvénykönyvnek a szerződésen kívüli felelősségre vonatkozó rendelkezései; Hollandiában a polgári törvénykönyv 6:162 §-a; Lengyelországban az alkotmány 77. §-a és a polgári törvénykönyv 417. és azt követő §-ai; Szlovéniában az alkotmány 26. §-a és a közigazgatási perekéről szóló törvény 63 §-a; Svédországban a károkról szóló, 1972. június 2-i törvény; a Cseh Köztársaságban az alapvető jogok és szabadságjogok chartájának 36. §-a. Ebből a felsorolásból nyilvánvalóak az eltérések, mivel vannak olyan államok, ahol az alapvető a legmagasabb törvény szinten fektetik le, egyes államokban különös rendelkezések tárgyát képezi, egyes államok a magánjogba utalják, és ne feledkezzünk meg az itt nem említett államokról, továbbá azokról az államokról sem, ahol az alapelvetek a bírósági ítélezési gyakorlat alakítja ki.

76. Ha azonban a Bíróság úgy határozna, hogy foglalkozik ezzel, figyelembe kellene venni azt, hogy a mentesség olyan eljárási akadályként⁵⁹ jelentkezik, amely megakadályozza az állam bíróságait abban, hogy ítéletet hirdessen valamely másik állam felelősségével kapcsolatban, mivel – ahogyan arra az olasz kormány észrevételeiben rámutat – *par in parem non habet imperium*, legalábbis a *iure imperii* jogi aktusok vonatkozásában, megakadályozva az eljárás megindítását.

59 – Így szerepel az Európai Emberi Jogi Bíróság három, 2001. november 21-én hozott ítéletében; az Al-Adsani kontra Egyesült Királyság ügyben hozott ítélet 48. pontjában; a fent említett McElhinney kontra Írország ügyben hozott ítélet 25. pontjában; valamint a Fogarty kontra Egyesült Királyság ügyben hozott ítélet 26. pontjában; *Recueil des arrêts et décisions*, 2001-XI.

77. A joghatóság feltételezi a bíróságot, valamint azt, hogy egy adott felségterület valamennyi bírósága közül jelölje ki azt, amelyiknek egy konkrét jogvitát meg kell oldania. Annak ellenére, hogy a két fogalom szorosan összetartozik, nem fedi egymást és nem is mond ellent egymásnak.

78. Az államok joghatóság alóli mentessége tehát megelőzi a Brüsszeli Egyezményt, mivel abban az esetben, ha kereset megindítása nem lehetséges, nem fűződik érdek annak kiderítéséhez, hogy mely igazságszolgáltatási szerv rendelkezik hatáskörrel a keresetlevél tartalmának megvizsgálására. Mindezekon túlmenően az alapeljárásbeli ügyben a mentesség és annak emberi jogi vonatkozásainak vizsgálata nem tartozik a Bíróság hatáskörébe.

VII – Véggövetkeztetések

79. A fent kifejtettekre tekintettel azt indítványozom a Bíróságnak, hogy az Efeteio Patron által előterjesztett előzetes döntéshozatali kérdéseket a következőképpen válaszolja meg:

„A polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról és a határozatok végrehajtásáról szóló, 1968. szeptember 27-i Brüsszeli Egyezmény valamely szerződő államának természetes személyei által, a valamely másik szerződő állam fegyveres erői által az előbbi területének katonai megszállása során okozott károk megtérítése iránt indított kárpótlási eljárás nem tartozik az említett egyezmény hatálya alá, akkor sem, ha e cselekmények emberiség elleni bűncselekményt képeznek.”